

ฉันทนา จันทร์บรรจง¹

การสังเคราะห์รูปแบบ กระบวนการ และเทคนิควิธีในการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและ สาธารณประโยชน์ ของประเทศไทย

A SYNTHESIS OF FORMS, PROCESSES, AND TECHNIQUES FOR SOCIAL
SERVICE ACTIVITIES IN JAPAN

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ 1) เพื่อสังเคราะห์แนวคิดและแนวนโยบายเกี่ยวกับ
กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ของญี่ปุ่น 2) เพื่อสังเคราะห์แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อสังคม
และสาธารณประโยชน์ในหลักสูตรแห่งชาติ และ 3) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบ กระบวนการ และเทคนิควิธี
ในการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ของญี่ปุ่น ระเบียบวิธีวิจัย ใช้การวิเคราะห์เอกสาร
การสังเกต และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผลการวิจัยพบว่า

1. กระทรวงการศึกษา วัฒนธรรม การกีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ชื่อย่อ MEXT) ของ
ประเทศญี่ปุ่น มีนโยบายปฏิรูปการศึกษา เมื่อปี ค.ศ. 2001 ให้เน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การ บริการ
สังคม เน้นการอาสาสมัครทำกิจกรรมกลางแจ้งเพื่อปลูกฝังความเคารพกฎเกณฑ์สังคมและความ มีน้ำใจต่อ
ผู้อื่น และมีการปรับปรุงกฎหมายการศึกษาหลายฉบับ เพื่อเอื้อต่อการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติในแต่ละ
ท้องถิ่น

2. แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ ในหลักสูตรแห่งชาติ ปี ค.ศ. 2008
คือ ให้จัดในจริยศึกษา กิจกรรมพิเศษ ภาษาต่างประเทศ และชั่วโมงการเรียนรู้แบบบูรณาการ

3. รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์มี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1
สอดแทรกในกิจกรรมจริยศึกษา กิจกรรมพิเศษ กิจกรรมภาษาต่างประเทศ และชั่วโมงการเรียนรู้แบบ
บูรณาการ ส่วนรูปแบบที่ 2 เป็น "งานผลิตและบริการ" ซึ่งเป็นส่วนย่อยที่ 5 ของกิจกรรมพิเศษประเภทที่
เรียกว่า "กิจกรรม/งาน/โครงการของโรงเรียน" (School Events)

¹ รองศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำภาควิชาบริหารและพัฒนาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

อัมพนา จันทร์บรรจง

กระบวนการสอดแทรกในกิจกรรมหลักต่าง ๆ นั้น มีทั้งกระบวนการที่โรงเรียนและครูเป็นผู้ริเริ่ม กระบวนการที่ครูและคณะกรรมการชั้นเรียนเป็นผู้ริเริ่ม กระบวนการที่คณะกรรมการสถานักเรียนหรือ คณะกรรมการชมรมเป็นผู้ริเริ่ม กระบวนการที่นักเรียนและกลุ่มนักเรียนเป็นผู้ริเริ่ม ส่วนกระบวนการจัด กิจกรรม “งานผลิตและบริการ” คล้ายคลึงกับกระบวนการที่โรงเรียนและครูเป็นผู้ริเริ่ม แต่มีส่วนร่วมโดย ผู้ปกครองหรือองค์กรจิตอาสาภายนอก ตั้งแต่เริ่มแรกด้วย

เทคนิควิธีในการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การมุ่งใจด้วยเหตุผล การ สร้างแรงบันดาลใจด้วยพิธีกรรม การให้เด็กสำรวจปัญหาของท้องถิ่น การให้คิดเองทำเอง การสะท้อนผล การประเมินโดยกลุ่มกัลยาณมิตร และการร่วมฉลองความสำเร็จ

คำหลัก: กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์, ประเทศไทย

Abstract

The research objectives were three folds: 1) to synthesize the national policies related to social service activities in Japan; 2) to synthesize the directions for social service activities as provided by the courses of study; and 3) to synthesize the forms, the processes, and the techniques for social service activities. The research methodology was based on documentary analysis, field observations, and interview of key informants. The findings were:

1. The Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT) announced the educational reform policy in 2001, focusing on social service learning activities and outdoor activities. The policy aimed at promoting children's respect to social rules and consideration for others. MEXT also revised related laws to enable active implementation of the policy in relation to each locality.

2. The Courses of Study, revised in 2008, provided that social service learning activities be mixed in several activity domains. They include Moral Education, Special Activities, Foreign Language Activity, and Hours for Integrated Study.

3. Two forms of social service activities were identified. First, the activities were integrated in Moral Education, or Special Activities, or Foreign Language Activity, or the Hours for Integrated Study. Second, the activities were in the form of "Productive Work and Service" which was a sub-set of School Events – the fifth sub-domain of Special Activities.

There were various processes in the first form. They might be initiated by school and teachers, teacher and class committee, student council or club committee, or individual student/Group. In the second form, the school and teachers usually received helps from parents or outside NPOs (non-public organizations) at the beginning stage of the "Productive Work and Service" activities.

The techniques for social service activities included: rational motivating by dialogues; inspiring by ceremonial events; exploring of community problems; self-thinking and self-acting; spiral reflection; peer-group assessment; and celebration of work/service success.

Key Words: Social Service Activities, Japan

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหาวิจัย

ในประเทศไทย "กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์" ถูกกำหนดขึ้นในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีนิยามว่า หมายถึง "กิจกรรมซึ่งมุ่งเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน และท้องถิ่นตามความสนใจ ในลักษณะอาสาสมัคร เพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบ ความตั้งใจ ความเสียสละต่อสังคม และมีจิตสาธารณะ เช่น กิจกรรมอาสาสมัครต่าง ๆ และกิจกรรมสร้างสรรค์สังคม" (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 21)

ในประเทศอื่น ๆ การจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ที่ดำเนินการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานนั้น มีรูปแบบแตกต่างกันออกไปตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม และประวัติความเป็นมาของระบบการศึกษา บางประเทศอาศัยกิจกรรมของสถาบันศาสนาหรือสถาบันชุมชน ที่มีอยู่แล้วในสังคม ผสมกับเนื้อหาและวิธีการใหม่ ๆ ที่ทำให้น่าสนใจมากขึ้นสำหรับผู้เรียน

ฉันทนา จันทร์บรรจง

ประเทศไทยมีการปฏิรูปหลักสูตรครั้งสำคัญเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2551 (ค.ศ.2008) โดยประกาศมาตรฐานหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เน้นทั้งความมีคุณธรรมส่วนบุคคลและความเข้าใจอันดีต่อเพื่อนร่วมโลก ความสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ในขณะที่มีความภูมิใจในความเป็นชาติ วัฒนธรรมประเพณีและประวัติศาสตร์ของชาติ รู้และเข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาด้านพลังงาน รักสิ่งแวดล้อม และสามารถอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม รู้ปัญหาสังคมที่กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุ เต็มใจและอาสาสมัครช่วยเหลือผู้สูงอายุ และรู้จักช่วยเหลือผู้อื่นในสังคมทั้งนี้ ให้นับการจัดโอกาสให้เด็กมีประสบการณ์จริง (hand-ons learning activities) ในสิ่งแวดล้อมและชุมชนที่ดำรงชีวิตอยู่ (ฉันทนา จันทร์บรรจง. 2548 : 7-9, 13. และ Chuugakkoo Gakushuu Shidoo Yooryuu. 2008)

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยของประเทศในซีกโลกตะวันออกอย่างประเทศไทย มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไปจากสอนเนื้อหา ไปสู่การให้ลงมือปฏิบัติจริงในชุมชนมากขึ้น การสังเคราะห์ แนวนโยบาย และรูปแบบในการดำเนินงานจัดกิจกรรม การบริการสังคมของประเทศไทย จะช่วยให้เข้าใจแนวคิด แนวนโยบาย และอาจจะเป็นแนวทางสำหรับการประยุกต์ใช้กับบริบทของประเทศไทยได้ ผู้วิจัยจึงได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทำการวิจัยเรื่องนี้

วัตถุประสงค์เฉพาะของการวิจัย

1. เพื่อสังเคราะห์แนวคิดและแนวนโยบายเกี่ยวกับกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ของประเทศไทย
2. เพื่อสังเคราะห์แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ในหลักสูตรแห่งชาติของประเทศไทย
3. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบ เทคนิค วิธีการ และกระบวนการ ในการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ของประเทศไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษารายการณีใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) ทั้งในภาษาไทย อังกฤษ และภาษาไทย ทั้งที่ได้รับ

จินตนา จันทรรวง

การตีพิมพ์เผยแพร่และการเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต ผสมกับวิธีสังเกต (Observation) และสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-structured Interview)

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ครอบคลุมประเด็นที่ถูกกำหนดโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ 1) นโยบายเกี่ยวกับกิจกรรมเพื่อ สังคมและสาธารณประโยชน์ของรัฐบาลและ/หรือกระทรวงการศึกษา วัฒนธรรม การกีฬา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี 2) แนวทางในการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ในหลักสูตร ระดับชาติ และ 3) รูปแบบ กระบวนการ และเทคนิควิธีในการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์

2. ขอบจำกัดด้านเวลา คือ งานวิจัยนี้ มีกำหนดเวลาศึกษาค้นคว้าระหว่างวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2552 ถึงวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2552 รวม 90 วัน

3. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

การวิจัยนี้ ส่วนที่เกี่ยวกับหลักสูตร เน้นหลักสูตรฉบับปรับปรุงใหม่เมื่อปี ค.ศ. 2008 ส่วนรูปแบบ กระบวนการ และเทคนิควิธีในการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ ใช้ทั้งแหล่งข้อมูลของโรงเรียนที่ผู้วิจัยเคยสังเกตและสัมภาษณ์บุคคลในช่วงอดีต ระหว่างปี พ.ศ. 2524-2530 และแหล่งข้อมูลจากการสังเกตการจัดกิจกรรมของโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาและสัมภาษณ์บุคคลระหว่างทำการวิจัยเปรียบเทียบกับพลเมืองศึกษา เมื่อปี พ.ศ. 2541-2548 แล้วใช้แหล่งข้อมูลจากการสังเกตซ้ำและสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เมื่อวันที่ 18-23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552 เพื่อยืนยันความถูกต้องและความทันสมัยของข้อมูล

ข้อค้นพบ

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์นโยบาย

1. แนวนโยบายของกระทรวงการศึกษา วัฒนธรรม การกีฬา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี (Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology ชื่อย่อว่า MEXT) ปี ค.ศ. 2001

1.1 การปฏิรูปการศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21 ให้ความสำคัญกับกิจกรรมอาสาสมัครและ
กิจกรรมกลางแจ้งของเด็กและเยาวชน

1.2 ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ต้องรวมถึงทั้งการให้ความเคารพต่อกฎเกณฑ์ของสังคม และ
ความมีน้ำใจต่อผู้อื่น

1.3 โรงเรียนต้องจัดกิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติจริง และเหมาะสมกับพัฒนาการในแต่ละชั้น
พัฒนาการของชีวิตเด็ก เพราะเป็นเครื่องมือที่จำเป็นในการปลูกฝังความเคารพในกฎเกณฑ์ของสังคม
และความมีน้ำใจต่อผู้อื่น

1.4 เพื่อให้มั่นใจว่ากิจกรรมนานาชนิดที่ปรับประยุกต์เข้ากับสภาพของท้องถิ่นจะสามารถ
ดำเนินการได้อย่างราบรื่น กระทรวงจึงจะสร้างระบบความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับผู้มีส่วนร่วมทางการ
ศึกษาในสังคมและหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ขึ้นมา

ภาพที่ 1 แนวนโยบายการปฏิรูปการศึกษาโดยเน้นกิจกรรมและความร่วมมือในสังคม

2. นโยบายในกฎหมายการศึกษา ฉบับปรับปรุง

2.1 เมื่อปี ค.ศ. 2001 มีการปรับปรุงกฎหมายการศึกษาในระบบโรงเรียน (School Education Law) เพื่อที่จะให้โรงเรียนมีความเข้มแข็งในการจัดกิจกรรมด้านงานบริการแก่สังคม

2.2 กิจกรรมนี้ เรียกว่า "Social Service Learning Activities" (กิจกรรมการเรียนรู้การบริการแก่สังคม) และให้โรงเรียนดำเนินการควบคู่กับกิจกรรมที่ให้ปฏิบัติจริงประเภทอื่น ๆ รวมเรียกว่า "Experiential Activities" ทำกิจกรรมได้ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน

2.3 ปรับปรุงกฎหมายการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ (Social Education Law) เพื่อเลือกให้คณะกรรมการการศึกษาของท้องถิ่น สามารถจัดโอกาสที่หลากหลายให้กับเด็กและเยาวชนสำหรับการทำกิจกรรมที่ให้ปฏิบัติจริงและกิจกรรมการเรียนรู้ฐานให้บริการแก่สังคม

2.4 นิยาม "กิจกรรมการเรียนรู้การบริการแก่สังคม" (Social Service Learning Activities) คือ "กิจกรรมที่ให้นักเรียนปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดจิตอาสาที่จะบริการแก่สังคมและได้เรียนรู้ที่จะสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ ทำให้สามารถช่วยเหลือกันและกันได้ และเพื่อปลูกฝังความมีน้ำใจโดยใช้กิจกรรมการให้บริการแก่สังคมหรือสาธารณประโยชน์"

2.5 กิจกรรมตัวอย่าง คือ กิจกรรมการให้ความช่วยเหลือและดูแลผู้สูงอายุ และผู้พิการในสถานสงเคราะห์ กิจกรรมการทำความสะอาดและช่วยทำงานอื่น ๆ ในบ้านคนชรา กิจกรรมการทำงานกับผู้ช่วยคนชราในบ้านคนชราและช่วยเหลือคนชราที่อยู่ตามลำพัง กิจกรรมทำความสะอาดสถานที่สาธารณะต่าง ๆ กิจกรรมทำความสะอาดให้สิ่งแวดล้อม สวนสาธารณะ อาคารสาธารณะ ริมทางหลวง ฯลฯ กิจกรรมรีไซเคิล กิจกรรมการช่วยขายสินค้าเพื่อการกุศล และกิจกรรมการเก็บข้อมูลและสังเกตเกี่ยวกับความช่วยเหลือระหว่างประเทศ

ภาพที่ 2 แนวนโยบายเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้การบริการสังคม ปี ค.ศ. 2006

ฉันทนา จันทร์บรรจง

ตอนที่ 2 ผลการสังเคราะห์แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การบริการสังคม

หลักสูตรระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ปรับปรุง ค.ศ.

2008 ให้จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร (Co-curricula Activities) หลากหลายมิติ (Domains) ได้แก่

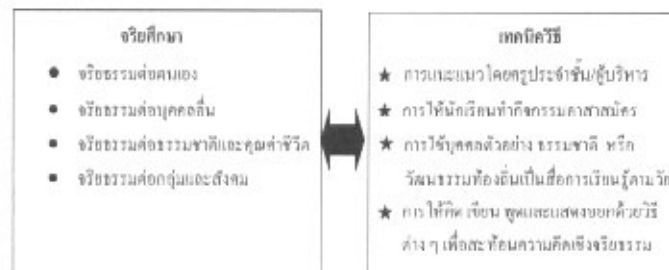
1. จริยศึกษา จัดในทุกระดับ ตั้งแต่ประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย
 2. กิจกรรมพิเศษ (Special Activities) ประกอบด้วยกิจกรรม 4 ประเภท ดังนี้
 - 2.1 กิจกรรมชั้นเรียน สำหรับทุกระดับ ทุกชั้นปี
 - 2.2 กิจกรรมสถานักเรียน สำหรับทุกระดับ ทุกชั้นปี
 - 2.3 กิจกรรมชมรม สำหรับระดับประถมศึกษา เฉพาะชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6
 - 2.4 กิจกรรม/งาน/โครงการของโรงเรียน สำหรับทุกระดับ ทุกชั้นปี แบ่งเป็น 5 ลักษณะ คือ 1) งานพิธีการ 2) งานด้านวัฒนธรรม 3) งานส่งเสริมสุขภาพ ความปลอดภัยและการแข่งขันกีฬา 4) การเดินทางไกลและเข้าค่ายพักแรม 5) งานผลิตและบริการ
 3. กิจกรรมภาษาต่างประเทศ สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6
 4. ชั่วโมงการเรียนรู้แบบบูรณาการ สำหรับทุกระดับทุกชั้นปี ยกเว้นชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2
- ทั้งนี้ กิจกรรมเสริมหลักสูตรทุกประเภท สามารถจะสอดแทรกกิจกรรมการบริการสังคม ได้ตามที่เห็นสมควร โดยมี "งานผลิตและบริการ" เป็นกิจกรรมที่เน้นการอาสาทำงานเพื่อสังคม เป็นการเฉพาะ

ตอนที่ 3 ผลการสังเคราะห์รูปแบบ กระบวนการ และเทคนิควิธีในการจัดกิจกรรมการบริการสังคม

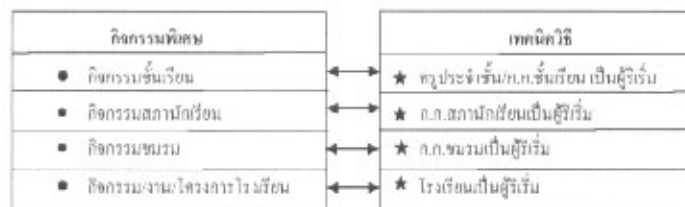
1. รูปแบบของกิจกรรม ประกอบด้วย 2 รูปแบบหลัก คือ

รูปแบบที่ 1 การปลูกฝังจิตสำนึกและการสอดแทรกในกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่างๆ ได้แก่ 1) การสอดแทรกในมิติของจริยศึกษา 2) การสอดแทรกในมิติของกิจกรรมพิเศษ 3) การสอดแทรกในมิติของกิจกรรมภาษาต่างประเทศ (ระดับประถมศึกษา) และ 4) การสอดแทรกในมิติของชั่วโมงการเรียนรู้แบบบูรณาการ ดังแสดงในภาพที่ 3-6

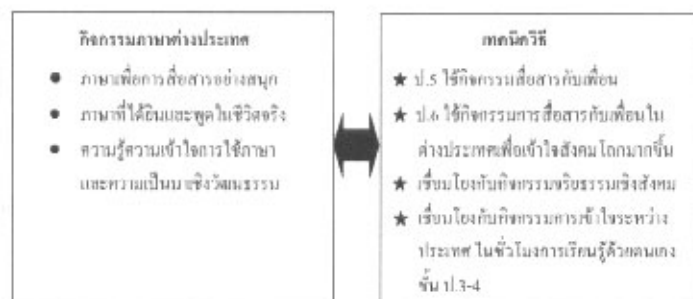
นันทนา จันทร์บรรจง

ภาพที่ 3 การสอดแทรกกิจกรรมบริการสังคมในมิติของจรรยาบรรณ

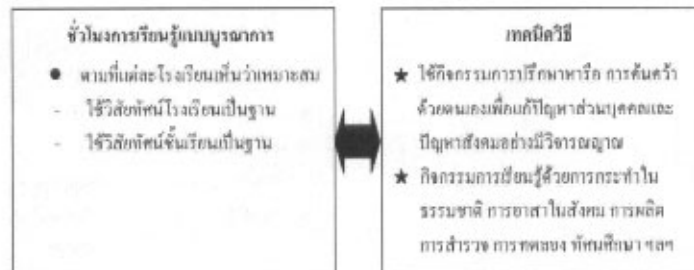

ภาพที่ 4 การสอดแทรกกิจกรรมบริการสังคมในมิติของกิจกรรมพิเศษ

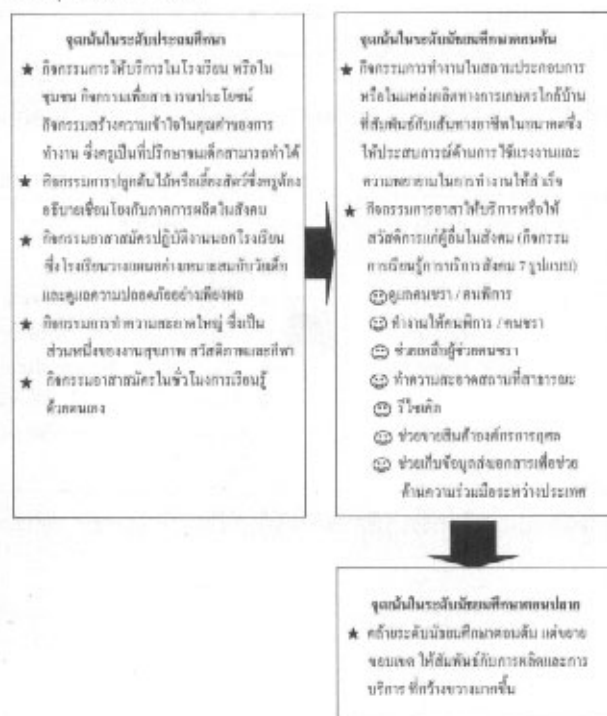
ภาพที่ 5 การสอดแทรกกิจกรรมบริการสังคมในมิติของกิจกรรมภาษาต่างประเทศ

ฉันทนา จันทร์บรรจง

ภาพที่ 6 การสอดแทรกกิจกรรมบริการสังคมในมิติของขั้นตอนการเรียนรู้แบบบูรณาการ

รูปแบบที่ 2 การจัดกิจกรรมอาสาสมัครในฐานะเป็นรูปแบบหนึ่งของกิจกรรมพิเศษ เรียกว่า “งานผลิตและบริการ” ซึ่งมีจุดเน้นต่างกันในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และ มัธยมศึกษาตอนปลาย สรุปได้ดังภาพที่ 7

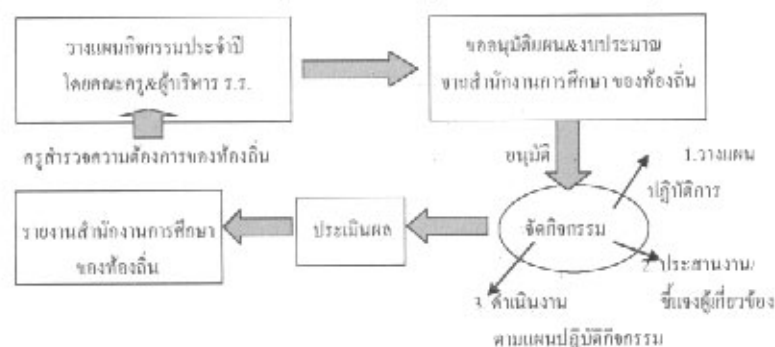

ภาพที่ 7 กิจกรรมบริการสังคมในมิติของ “งานผลิตและบริการ” ระดับต่าง ๆ

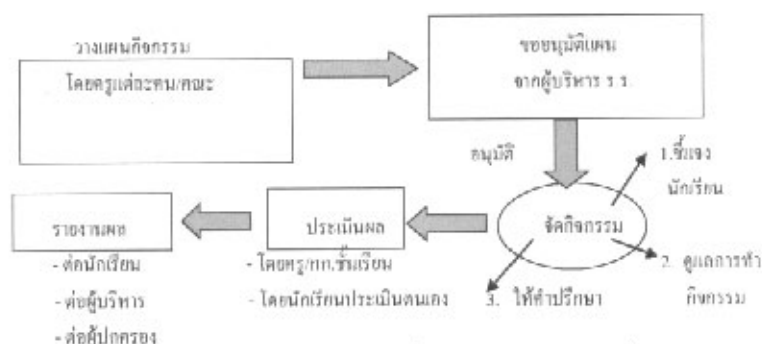
ฉันทนา จันทร์บรรจง

2. กระบวนการจัดกิจกรรม

กระบวนการจัดกิจกรรมในรูปแบบที่ 1 มี 4 ลักษณะ คือ 1) โรงเรียนและครูเป็นผู้ริเริ่ม 2) ครูประจำชั้นและคณะกรรมการชั้นเรียนเป็นผู้ริเริ่ม 3) คณะกรรมการสถานักเรียนหรือคณะกรรมการชมรม เป็นผู้ริเริ่ม และ 4) นักเรียนหรือกลุ่มนักเรียนเป็นผู้ริเริ่มด้วยตนเอง ดังสรุปในภาพที่ 8-11

ภาพที่ 8 กระบวนการจัดกิจกรรมที่โรงเรียนและครูเป็นผู้ริเริ่ม

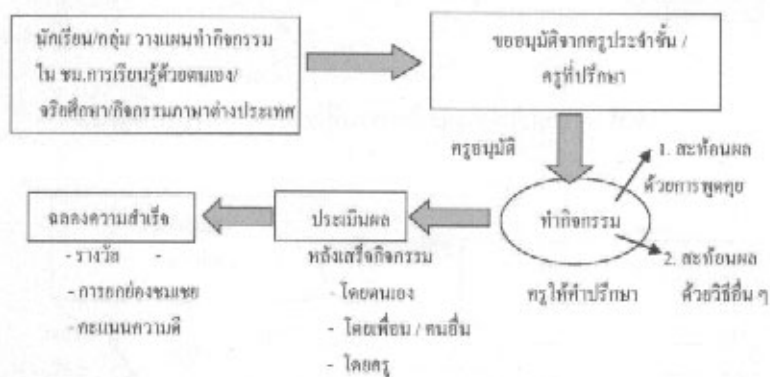

ภาพที่ 9 กระบวนการจัดกิจกรรมที่ครูประจำชั้นและคณะกรรมการชั้นเรียนเป็นผู้ริเริ่ม

ฉันทนา จันทร์บรรจง

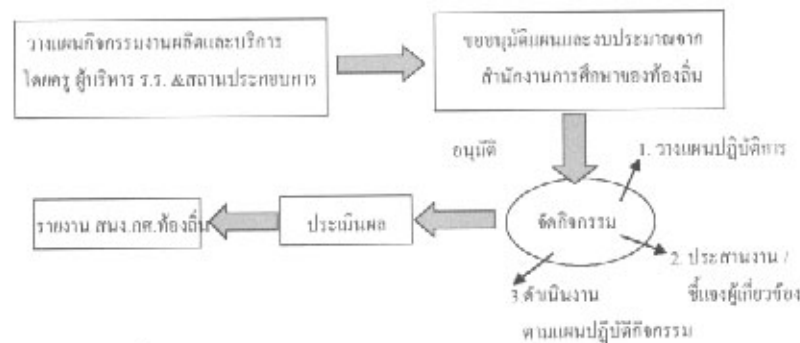
ภาพที่ 10 กระบวนการจัดกิจกรรมที่กรรมการสถานักเรียนหรือกรรมการชมรมเป็นผู้ริเริ่ม

ภาพที่ 11 กระบวนการจัดกิจกรรมที่นักเรียนหรือกลุ่มนักเรียนเป็นผู้ริเริ่ม

กระบวนการจัดกิจกรรมในรูปแบบที่ 2 ในมิติของ “งานผลิตและบริการ” คล้ายคลึงกับ
กระบวนการจัดกิจกรรมที่โรงเรียนและครูเป็นผู้ริเริ่ม แต่จะมีหน่วยงานหรือบุคคลภายนอก ซึ่งเป็นแหล่ง
การเรียนรู้งานผลิตและการบริการในสังคม เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มแรก ดังภาพที่ 12

จินตนา จันทร์บรรจง

ภาพที่ 12 กระบวนการจัดกิจกรรมประเภท "งานผลิตและบริการ"

3. เทคนิควิธีจัดกิจกรรมบริการสังคม

มีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและวัยของเด็ก เน้นการจูงใจภายใน เพื่อให้เกิดจิตสาธารณะ ก่อนให้ลงมือทำด้วยตนเองอย่างเต็มใจ และมีแผนงานที่ดี

3.1 การจูงใจด้วยเหตุผล มักใช้โน้มน้าวใจความหมาย ให้เห็นความสำคัญและเข้าใจประโยชน์ของกิจกรรม เพื่อให้เข้าใจและเต็มใจมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เน้นการอธิบายง่าย ๆ มีตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมแล้วค่อย ๆ ฝึกให้คิด และอภิปรายกันเองเพื่อหาข้อสรุป นิยมนำวิธีการพูดคุยแบบสุนทรียสนทนา (Dialogues) มาใช้

3.2 การสร้างแรงบันดาลใจด้วยพิธีกรรม จะเลือกพิธีกรรมอย่างรอบคอบตามหลักการจัดการเรียนรู้ สอดคล้องกับวัยของนักเรียน เหมาะสมกับฤดูกาลและสถานที่ ไม่เป็นเชื้อ นักเขียนและผู้ปกครองมีส่วนร่วมคิด ไม่เลือกกิจกรรมเพราะเคยทำมาก่อนเท่านั้น ระวังมากที่จะไม่ให้เกิดความคิดต่อต้านหรือเบื่อหน่าย

3.3 การให้สำรวจปัญหาของท้องถิ่น เป็นเทคนิคที่ใช้ตั้งแต่ระดับอนุบาล อาจจะรวมอยู่ในการเดินทางไกลหรือเข้าค่ายพักแรม หรือให้ทำเป็นการบ้านโดยเข้าค่ายระหว่างปิดภาคเรียน

3.4 การให้คิดเองทำเอง เด็กจะถูกกระตุ้นให้คิดเอง ครูไม่ให้คำแนะนำมากนัก นอกจากบอกวัตถุประสงค์และยกตัวอย่างกว้าง ๆ ถ้าไม่เป็นอันตรายเป็นให้ลองผิดลองถูกอย่างอิสระ แต่ถ้าเป็นกิจกรรมที่ต้องระวังอันตรายจะให้ความเข้าใจกับสิ่งที่ต้องระวังอย่างชัดเจนเสียก่อน

3.5 การสะท้อนผล (Reflection) คือ การทบทวนเป็นระยะ ๆ วิธีการสะท้อนผลอาจจะใช้การพูดคุยกับเพื่อน ๆ ในกลุ่ม ให้เพื่อน ๆ ช่วยวิจารณ์ หรือให้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร หรือเป็นสัญลักษณ์แบบอื่น ๆ จะให้สะท้อนผลหลาย ๆ ครั้ง เพื่อพัฒนากิจกรรมขึ้นไปเรื่อย ๆ แบบบันไดเวียน (Spiral Reflection)

3.6 การประเมินโดยกลุ่มกัลยาณมิตร คือ กลุ่มเพื่อน หรือกลุ่มสมาชิกขององค์กรที่ให้การสนับสนุนการทำกิจกรรม เพื่อสะท้อนผลระหว่างปฏิบัติกิจกรรม หรือเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม มองทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ยึดหลัก “ติเพื่อก่อ” ไม่ใช่ “ฉีกหน้าให้อาย” และมีข้อเสนอแนะด้วย

3.7 การร่วมฉลองความสำเร็จ เป็นการเสริมแรงโดยใช้กลุ่มเพื่อนร่วมชั้น เพื่อนร่วมโรงเรียน ผู้ปกครองนักเรียน และคนในชุมชน ให้มีส่วนร่วมรับรู้และชื่นชมในการทำความดีเพื่อสังคม ทั้งเรื่องเล็ก ๆ ใกล้ตัวและในระดับกว้างมากขึ้น เน้นการสร้างความประทับใจและการสร้างจิตอาสา ให้กับผู้ร่วมกิจกรรมคนอื่น ๆ ด้วย

การอภิปรายผล

1. นโยบายการปฏิรูปการศึกษาของญี่ปุ่นซึ่งให้ความสำคัญกับกิจกรรมการเรียนรู้การบริการแก่สังคม เริ่มเมื่อต้นศตวรรษที่ 21 สอดคล้องกับในอีกหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา คณะกรรมการแห่งชาติด้านภาวะผู้นำเยาวชน (National Youth Leadership Council) ได้ประกาศใช้มาตรฐานการเรียนรู้โดยการปฏิบัติงานบริการอย่างมีคุณภาพ เรียกว่า K-12 Service Learning Standards for Quality Practice เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 2008 (RMC Research Corporation, June 2008) ในกรณีของญี่ปุ่น นโยบายการศึกษานี้สอดคล้องกับนโยบายส่งเสริมกิจกรรมอาสาสมัครในชุมชนซึ่งประกาศในช่วงเวลาใกล้เคียงกันด้วย สาเหตุมาจากปัญหาทางสังคมที่รุนแรงขึ้น และเด็กมีแนวโน้มที่จะใช้เวลาว่างไม่เป็น มีปัญหาการติดเกมอินเทอร์เน็ต เห็นแก่ความสุขส่วนตัว ขาดความเคารพต่อกฎเกณฑ์ของสังคม ขาดความมีน้ำใจต่อผู้อื่น จึงทำให้เกิดความกังวลอย่างสูงในหมู่นักคิด นักวิชาการ ประกอบกับนิยามของคำว่า “พลเมือง” ในยุคโลกาภิวัตน์ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่ความเป็นสมาชิกที่ดีของชาติ หรือ “Nation State” แต่ครอบคลุมความเป็นสมาชิกที่ดีของ “ท้องถิ่น” (Locality) และสังคมโลก (Global Society) ด้วย นานาประเทศจึงเร่งปฏิรูปการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่มีความรู้เท่าทันสารสนเทศ มีความคิดริเริ่ม

ฉันทนา จันทวีบรรจง

สร้างสรรค์ มีความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้แก่ตนเองและสังคมในทางที่สุจริต เป็นพลเมืองที่ไม่ติดขัดกับความคิดเดิม ๆ ที่ถูกนำมาสอนให้จำและให้ทำตามเท่านั้น แต่สามารถวิเคราะห์ด้วยเหตุด้วยผลและรู้จักเลือกปฏิบัติในสิ่งที่มีคุณค่า ทั้งต่อตนเอง ท้องถิ่น ประเทศชาติ และสากลโลก จึงอธิบายได้ว่า นโยบายการศึกษาซึ่งเน้นกิจกรรมการบริการแก่สังคมของญี่ปุ่น เป็นผลจากการตัดสินใจทางการเมืองที่มีสาเหตุจากปัจจัยด้านสังคม ตามแนวคิดของ อัลมอนต์ (Almond. อ้างใน วิโรจน์ สารรัตน์, 2545) นอกจากนี้ การที่นโยบายในช่วงปี ค.ศ. 2001 ให้ความสำคัญกับการสร้างระบบความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้การประยุกต์เข้ากับสภาพการณ์ของท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้อย่างราบรื่น น่าจะขึ้นเกิดจากการตัดสินใจของฝ่ายนโยบายที่มีความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม กับการจัดการศึกษาแบบเน้นกิจกรรม และทราบด้วยว่าในญี่ปุ่นนั้นมีกลุ่มองค์กรเอกชนเป็นแกนนำในการทำกิจกรรมเพื่อสังคมโดยใช้ศูนย์การศึกษาในสังคม (Cultural Centers หรือต่อมาเรียกว่า Lifelong Learning Centers) เป็นฐาน โดยใช้เวลาทำกิจกรรมหลังเลิกงานหรือในวันหยุดเพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถร่วมกิจกรรมได้ ยุทธศาสตร์การร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในญี่ปุ่น มีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2464 ซึ่งมีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความกลมเกลียวกันในสังคม แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ 1) กลุ่มอาชีพ 2) กลุ่มศาสนา 3) กลุ่มเยาวชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่น 4) กลุ่มผู้อุปถัมภ์โรงเรียน นอกจากนี้ ในกลุ่มเยาวชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ยังแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ กลุ่มเด็กหนุ่ม กลุ่มเยาวชนสตรี และกลุ่มคนหนุ่ม ในปี พ.ศ. 2526 ได้มีกฎหมายส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต กำหนดให้หน่วยงานภาครัฐทุกหน่วยงานต้องส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ขณะที่มืองค์กรศาสนายูมาก (ประมาณ 183,023 องค์กร เมื่อปี พ.ศ. 2528) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ดำเนินการทำกิจกรรมการบริการทางสังคม และให้ความร่วมมือกับโรงเรียนอย่างกระตือรือร้น (ฉันทนา จันทวีบรรจง, 2543 : 69-75)

2. แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ ซึ่งพบว่า ในญี่ปุ่นไม่ได้แยกกิจกรรมนี้ออกมาเป็นการเฉพาะเหมือนกับในประเทศไทย หรือประเทศเกาหลีใต้ แต่ให้แทรกอยู่ในกิจกรรมหลากหลายประเภท โดยเฉพาะในกิจกรรมพิเศษ (Special Activities) ที่เรียกว่า **งานผลิตและบริการ** และกำหนดเพียงแนวทางกว้าง ๆ ให้โรงเรียนสามารถยืดหยุ่นได้ตามสภาพของท้องถิ่น และวัยของผู้เรียน อาจจะไม่เนื่องมาจากการที่มีกิจกรรมหลายมิติอยู่แล้ว คือ จริยศึกษา กิจกรรมพิเศษ กิจกรรมภาษาต่างประเทศ และชั่วโมงการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งก็สามารถสอดแทรกกิจกรรมเพื่อสังคมและ

ฉันทนา จันทน์บรรจง

สาธารณประโยชน์ได้ทุกมิติ ในการที่จะปลูกฝัง “จิตอาสา” และ “จิตสาธารณะ” สอดคล้องกับผลการวิจัยของ เดวิด เคอร์รี่ (Kerr, 1999 : 1-31. ใน ฉันทนา จันทน์บรรจง, 2553 : 13-15) ที่พบว่า การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองใน 16 ประเทศ คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส ฮังการี อิตาลี ญี่ปุ่น เกาหลี เนเธอร์แลนด์ นิวซีแลนด์ สิงคโปร์ สเปน สวีเดน ออสเตรเลีย แคนาดา เยอรมนี สวิตเซอร์แลนด์ และสหรัฐอเมริกา มี 3 วิธีการหลัก วิธีแรก คือ การศึกษาเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี (Education ABOUT citizenship) วิธีที่สอง คือ การศึกษาโดยผ่านการทำหน้าที่พลเมืองดี (Education THROUGH citizenship) และวิธีที่สาม คือ การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Education FOR citizenship) ซึ่งถ้าพิจารณาตามกรอบแนวคิดนี้ แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ของญี่ปุ่นจะอยู่ในวิธีการที่สาม ซึ่งเป็นวิธีการให้การศึกษามุ่งให้บรรลุเป้าหมายของสองวิธีแรก

3. รูปแบบของกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ของญี่ปุ่น ซึ่งพบว่า มีทั้งรูปแบบที่มีโรงเรียนเป็นหลัก รูปแบบที่มีครูเป็นหลัก และรูปแบบที่มีนักเรียนเป็นหลัก สามารถสอดแทรกได้ในกิจกรรมชั้นเรียน ในกิจกรรม/งาน/โครงการของโรงเรียน ในกิจกรรมสภานักเรียน และในกิจกรรมชมรม โดยมีมีกระบวนการต่างกัน ในแต่ละรูปแบบ ใช้เทคนิควิธีซึ่งเน้นการลงใจด้วยเหตุผล ให้เกิดความเข้าใจ เต็มใจ และสมัครใจ การสร้างแรงบันดาลใจด้วยพิธีกรรม การคิดและลงมือทำด้วยตนเอง การสะท้อนผลเป็นระยะๆ และการประเมินผลด้วยกลุ่มกัลยาณมิตร สะท้อนให้เห็นว่านักนโยบายการศึกษาของญี่ปุ่นไม่ต้องการที่จะให้มีการประเมินอย่างเป็นทางการ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ เดวิด เคอร์รี่ (Kerr, 1999. ใน ฉันทนา จันทน์บรรจง, 2553 : 19) ที่พบว่า ประเทศที่มีการบริหารแบบ รวมศูนย์ จะเน้นการประเมินที่เป็นทางการ เช่น สิงคโปร์ และฮังการี ส่วนประเทศที่บริหารแบบกระจายอำนาจ มักจะประเมินผลระหว่างเรียนและหลังจบหลักสูตร ส่วนมากเป็นการประเมินเพื่อให้ ครูและนักเรียนทราบผล และสื่อสารกับผู้ปกครองเป็นระยะๆ

ถ้าเปรียบเทียบกับประเทศไทย จะพบว่า มีนโยบายเน้นกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ คล้ายกัน แต่รูปแบบแตกต่างกัน ประเทศไทยกำหนดให้จัดไว้ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และกำหนดโครงสร้างเวลาที่ชัดเจน ในระดับประถมศึกษา ให้จัด 60 ชั่วโมง ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ให้จัด 45 ชั่วโมง และในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้จัด 60 ชั่วโมง โดยให้มีการสะสม ผลการปฏิบัติงานให้ประเมินผล ผ่าน/ไม่ผ่าน ในแต่ละปีด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

ฉันทนา จันท์บรรจง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยเพิ่มเติม

เนื่องจากการวิจัยนี้ มีความจำกัดเรื่องระยะเวลา และหลักสูตรปรับปรุง ค.ศ. 2008 ของประเทศญี่ปุ่น เริ่มใช้ได้เพียงปีเดียว ดังนั้น ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับผลของการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ ตามแนวทางของประเทศญี่ปุ่น และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวต่อการสร้างจิตสาธารณะและความรับผิดชอบต่อสังคมของเด็กญี่ปุ่นในยุคปัจจุบัน โดยการเปรียบเทียบกับกรณีของประเทศไทย เพื่อประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาพลเมืองศึกษาของทั้งสองประเทศต่อไป โดยใช้วิธีวิจัยการศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Education Approach)

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**.
- ฉันทนา จันท์บรรจง. (2543). รายงานการวิจัย เรื่อง **การบูรณาการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น**. เสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ฉันทนา จันท์บรรจง. (2548). "การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดีของญี่ปุ่นยุคโลกาภิวัตน์" ใน **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์**. ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2548. หน้า 1-16.
- ฉันทนา จันท์บรรจง. (2553). รายงานการวิจัย เรื่อง **ผลกระทบของนโยบายรัฐบาลต่อการปลูกฝังจิตสาธารณะและความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนในระดับการศึกษาภาคบังคับ**. เสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- วิโรจน์ สารรัตน์. (2545). **การบริหารการศึกษา นโยบายและยุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทิพย์วิศุทธิ์.
- Kerr, D. (1999). "Citizenship Education : An International Comparison." In Lawton, D. et al. **Education for Citizen**. London : Cromwell Press, 2000.
- Monbu Kagakushoo. (2008). **Chuugakkoo Gakushuu Shidoo Yooryoo**. (Japanese Version).

